

Srđan Vukadinović¹
Centar za društvena istraživanja
Tuzla
nisvuk@gmail.com

Prethodno saopštenje
UDC 316.42.063:330.34
DOI
Primljeno: 22.03.2012.
Prihvaćeno: 01.05.2012.

Globalizacija, vrijednosti i promjene kvaliteta života

Apstrakt

Svjetski sistem u modernosti ispoljava djelovanje koje kao rezultantu ima proces globalizacije. Nijedno savremeno društvo nije izuzeto od procesa globalizacije u manjem ili većem stepenu. Sve društvene podstrukture, pod uticajima globalizacije, promijenile su svoja naličja u odnosu, na razdoblje od prije početaka poslednje decenije XX vijeka. Dominaciju u strukturi globalizacijskih postupaka za prilagođavanje svijeta zahtjevima moćnih država i kompanija određuje kapital. Interesi i ciljevi država i moćnih kompanija, koje žele uvećati kapital na bilo koji način, često se poklapaju i manifestuju se kroz jedan zajednički cilj – dominirati svetskim procesima I promjenama. Zbog toga su dominantne tri dimenzije globalizacije: tehnološka informatička i ekonomska. Dimenzije demokratizacije, ljudskih prava ili razvijanja humanizacije čovjekove ličnosti su u drugom planu ili ih gotovo nema, u odnosu na tri dominantne dimenzije. To je srušilo sistem tradicionalnih vrijednosti, i na opštem, a i na pojedinačnom planu. Umjesto poznatih i provjerenih vrijednosti, urušavanjem društva, nastao je prazan prostor ili vakuum koji traje dugo, više od dvije decenije, i očekujemo da se uspostavi nešto što bi se moglo nazvati sistemom novih vrednota. Promijenili su globalizacijski procesi kulturne obrasce života čovjeka i zadovoljavanja njegovog kvaliteta života u smislu da prioritetnije postaje sagledavanje uklapanja pojedinca u „mašinerijski okov” kojim je moguće upravljati iz određenog „centra”. Pri tome se zanemaruje unutrašnja dimenzija čovjekovog bića, koja je veoma kompleksna. Zbog svoje kompleksnosti unutrašnja dimenzija bića čovjeka, koji se suprostavlja globalizacijskom „teroru”, ponekad može

¹ Sociolog, redovni profesor, naučni savjetnik. E-mail: nisluk@gmail.com

djelovati razarajuće po društvo, što se i pokazalo u uslovima južnoslovenskog ambijenta u prethodnih dvadeset godina.

Ključne riječi: *globalizacija, sistem vrijednosti, kvalitet života, kapital, globalizam.*

Abstract

The effect of the world system in modernity is manifested as a resultant of the process of globalization. No modern society is exempt from the process of globalization in a greater or lesser degree. All social substructures, under the influence of globalization events, changed the facets of their relationship, especially in the period before the beginning of the last decade of twentieth century. Dominance in the structure of the globalization processes to adapt the world to the demands of powerful (state, company) determines the capital. Interests of any country or any powerful companies that want to increase the capital, in any way and get to it are the main target. Therefore are dominant three dimensions of globalization: technological, economical and IT. The dimensions of democratization, human rights or human development of personality are in the background or virtually nonexistent, compared to the three major dimensions, which observe situations primarily through a number, the quantity and significance of statistics process. It collapsed a system of traditional and orthodox values on the general, and on the individual level. Instead of values, the collapse of society, constituted a vacuum or empty space waiting for a long time, more than two decades, to establish what might be called a system of values. Globalization processes have changed the cultural patterns of human life and meeting their quality of life in the sense that the consideration of individual mechanical switching hardware, which can be operated from a „center” is becoming a higher priority. In doing so, it ignores the internal dimension of human beings, which is very complex. Because of its complexity, the internal dimension of human beings, who are opposed to globalization „terror”, can sometimes have devastating effect on society, which is also shown in the terms of South Slavic environment.

Key words: *globalization, system of values, quality of life, capital, globalism.*

Uvod

Prelasci jednog društvenog razdoblja i sistema u drugo(i), ne znače, nužno po sebi, boljitak u mnogim sferama čovjekovog bitisanja i egzistiranja. Ukoliko poslije određenog protoka vremena, nema bitnijih promjena ka boljem, očito je da preobražaj ne nosi pozitivne efekte. Više nosi obilježja tjeskobe, zbunjenosti,

rezigniranosti, kao i bizarnosti, površnosti i banalnosti. Upravo, nastojanje da se uspostavi modernizacijsko-globalizacijska hegemonija i promoivisanje neuspješnih projekata (označenih kao „Novi svetski poredak”, „New Age” i slično) nosi sobom elemente i značajke bizarnosti, površnosti i banalnosti. Bizarnost društvenih odnosa ukazuje da se oni nastoje utemeljiti na jedan čudan način, koji je dosta stran i dalek ambijentu na koji, i u koji, pretenduju da uspiju. Takođe, dosta je neobično uspostavljanje nekih novih društvenih okolnosti, a pogotovo ako se isti nameću tehnološkim datostima i proklamovanom brzinom. Na izvjestan način je i drugačije (potpuno nepoznato) uspostavljanje novih društvenih okolnosti, jer se nastoji nešto inkorporirati u društveni sustav na način kako bi to, možda, bilo moguće u nekom ambijentu drugog područja, ali ne i južnoslovenskog. Pitanje uspostave novih društvenih odnosa je dosta osjetljivo budući da se radi o promjeni svih podstrukturnih društvenih segmenata. Novi odnosi i njihovo inkorporiranje u javni i društveni život je jedna vanredna situacija koja zahtijeva angažman velikog broja institucija i aktera, jer nastupaju promjenjene okolnosti. Budući da su društvene promjene globalnog tipa rezultat određenih pritisaka međunarodnih institucija i drugih stranih moćnika, one se prihvataju kao strani diktati na unutrašnje prilike, a kroz to i kao nametnuta rješenja u međunarodnim okvirima. U dosta slučajeva takvo nametanje bude i ekstravagantno i ekscentrično, jer je neobičan pristup, a još neobičniji i daljnji ključ uspješnog rješenja. I na koncu, budući da bizarno, površno i banalno znači i međusobnu nespojivost ili nesklopivost, modernizacijski i globalizacijski izazovi pokazuju da nije moguće spojiti u „funkcionalnu cjelinu” različite nespojivosti suprostavljenog tipa i različitih karaktera.

Tri segmenta sadašnje modernizacije društva, oličena kroz tranziciju, liberalizaciju i globalizaciju teško da mogu dati ostvarivu, očekivanu i moguću strukturu u svim ambijentima. Prije će biti da će trijada modernizacijskih izazova proizvoditi nemoguće misije i neuspješne projekte. A te nemoguće modernizacijske misije se mnogo više tiču konstituisanja *društva nusprodukata* (kriminala, korupcije, narkomanije, alkoholizma, trgovine ljudima), i svega onog pratećeg što nose ovi izazovi. U cjelokupnom društvu nusproduksijski površni kvantum određuje samo broj i statistički zbir, a ne kvalitet života.

1. Globalizacija – proces kompleksnih stanja

Nijedan od aktuelnih društvenih procesa u svom terminološkom i pojmovnom određenju u prvoj deceniji trećeg milenijuma nije korišten (upotrebljavan i zloupotrebljavan) toliko kao pojam globalizacije. Različiti pristupi omogućavaju i različita tumačenja, pojašnjenja i definisanost.

Zbog toga postoji privid (možda i realan pokušaj socijalne konstrukcije) da se radi o procesu koji je brižljivo planiran i organiziran iz interesnog centra (ili više njih u koordinaciji), a koji je velikim dijelom virtuelan ili nastoji to biti. Na isti onaj način neprepoznat, kao što su zamagljena i tajnovita sredstva i postupci kojima se nastoji ostvariti. Mada, pristalice globalizacije negiraju da se u procesu sve diriguje iz jednog centra, očito je da su podlegli naivnosti i nestručnosti koje globalizacija promovise i priželjkuje. Nerijetko se, u smislu opravdanja sopstvenih teza o nepostojanju centra iz koga se dirigira, govori o nekim vrstama teorije zavjere kao ničijem planu, odnosno projektima koji imaju razne skrivene namjere da osujete globalizam. Dakle, globalizacija na kulturnom i vrednosnom planu prelazi u globalizam. *Globalizam* je osnovna vrijednost (želi biti jedina) koja se nameće u savremenom dobu i našem današnjem životu i bitisanju. Globalizam nastoji da popuni onu prazninu koja je nastala poslije rušenja tradicionalnih vrijednosti. Ako se „ustoliči” kao dominantna vrijednost, globalizam će nastojati postati dominantnom ideologijom kao što je to liberalizam ili kao što su u određenom periodu bili komunizam i socijalizam („socijalizam kao svjetski proces”), fašizam, nacionalizam i konzervativizam.

U modernizacijskim nastojanjima ka uspostavi globalizma sadržana je velika doza sile kojom se nastoje urušiti društvene strukture koje se suprotstavljaju ili opiru procesu. Zapravo, u tom smislu globalizacija je jedna vrsta proširenja „američkog sna”.² U globalizmu onako kako se doživljava u „centrali”, sasvim je legitimna primjena sile jer kako navodi Tomas Fridman „da bi globalizam bio efikasan Amerika ne sme da se boji da deluje kao svemoćna velesila, što ona i jeste. Mc-Donaldi ne mogu da cvjetaju bez Mc-Donell Douglasa dizajnera F-15”.³ Silu ima i posjeduje jedan globalni centar u kome dominira uvijek neko. Globalni svijet se stvara prema modelu najačega, jer „svet koji SAD teže da stvore prema svom liku kroz međunarodne institucije, svet je koji se zasniva na vlasti sile”.⁴

Kada je riječ o globalizaciji, radi se o jednom procesu koji nije sasvim nov. On je, zapravo, u određenim modalitetima, na djelu od početaka modernizacije društva. Dakle, nekoliko stoljeća unazad. Proces globalizacije je, zapravo, tijesno povezan, u mnogim svojim izražajnostima, sa samim procesom modernizacije.

Pitanjima i problemima globalizacije savremena sociološka teorija bavi se dugo. Dileme o tome da li su pitanja globalizacije prisutna u razmatranjima po-

² Immanuel Wallerstein, *Societal Development or Development of World System?, Introduction, One World Society*, in: *Globalization, Knowledge and Society*, London: Sage Publications, New Delhi: Newlury Park, 1990, p. 155.

³ Vidi: Veselin Drašković, *Kontrasti globalizacije*, Beograd: Ekonomika i Fakultet za pomorstvo Kotor, 2002, str.14

⁴ Noam Čomski, *Profit iznad ljudi, neoliberalizam i globalni svetski poredak*, Novi Sad: Svetovi, 1999, str. 88.

slednjih desetak godina XX vijeka i isto toliko trećeg milenijuma, ili je to pitanje nastalo i tretirano mnogo prije događanja koji započinju sadašnjom tranzicijom društva, razrešavaju velikim dijelom teorijske postavke klasičnih socioloških teorija. Detaljnija teoretska razmatranja ovog fenomena mogu se naći i kod Marksa, Vebera i Dirckema, ali i kod predstavnika Frankfurtske škole. U svojim postavkama pomenuti autori ili škole govore o krizi čovjeka i nestanku humanizma, što je bitan preduslov za pristupanje sistemskim promjenama u društvu. U naznačenom vremenskom razdoblju, desetak godina kraja jednog vijeka i isto toliko novoga milenijumskog doba, može se zapaziti koliko su traga ostavile promjene o kojima govore klasici sociologije. Ostavile su te posledice traga na način čovjekovog djelovanja, kao i na način njegovog mišljenja. Promjena nije ostala pošteđena ni struktura njegove organizacije života i rada.

Nesporno je da globalizacijska pitanja i globalizacijski problemi, prvenstveno putem medija, imaju i dobijaju jednu dominantnu sliku svijeta po nahodnjima moćnih država(e) i kompanija.⁵ U vrijeme globalizacije kada svijet postaje cjelina, aktivnosti koje se odnose na državu, na kulturu i na politiku dobijaju novu dimenziju. Države formalno nisu nigdje nestale, teritorije nisu nigdje nestale, ni ljudi nisu nestali. Ali se tu mijenja karakter suvereniteta. Univerzalna konstanta o lokalnim problemima koji dobijaju karakter globalizacijskih je osnovna maksima modernizacijskih vratolomnih promjena, prema kojima svijet postaje jedno veliko „globalno selo”.

Dajući prednost tehnologiji i komunikacijama kreatori modernizacijskih mehanizama i instrumenata uključuju medije u prostor društvenih zbivanja kao najvažnijeg regulatora odnosa i nekoga ko fingira javno mnjenje za potrebe ostvarenja zamisli velikih „majstora” tehnološkog haosa, koji za većinu poluperiferijskih i periferijskih društava, svakodnevn život pretvara u pakao.⁶ Mediji na jednoj strani nastoje i imaju neskrivenu pretenziju da uđu u svaki dio čovjekove intime, a na drugoj strani da budu glavni tumač svih konstitutivnih dešavanja unutar društvene strukture, zanemarujući tumačenje pravne ili neke druge norme. Ponekada iznenađenji komentarom ili tumačenjem određenog fenomena, na pitanje odakle potiče to i takvo pojašnjenje, sve češće se može čuti odgovor da

⁵ Kako i koliko moćne kompanije pokušavaju da globus pretvore u lokalno selo, najbolje se može vidjeti na primjeru višedecenijskog djelovanja fenomena Djeda Mraza. Gotovo da nema, početkom druge decenije trećeg milenijuma, čovjeka na Planeti koji ne zna kako izgleda simbol novogodišnjih blagdana, kada krene na taj put iz svoje sjevernoevropske kolibe. Ali, Djeda Mraz je globalizacijski fenomen koji je promovisan za medijsku kampanju Coca-Cole 1934. godine. Tokom višedecenijskog djelanja tokovi globalnog kreiranja procesa su od lika Djeda Mraza napravili globalnu pojavu sa lokalnim obilježjima načina njegovog djelovanja u pojedinim prostorima.

⁶ O tome više vidjeti u: Ulrich Bek, *Rizično društvo, U susret novoj moderni*, Beograd: Filip Višnjić, 2001.

je to „prenijeto sa televizije” ili se čulo na tom mediju kao najmoćnijem. U nešto manjem omjeru se može čuti da je to uticaj nekog drugog medija.

Ne ostavljajući nimalo prostora za čovjekovu individualnu dimenziju bitisanja, modernizacijski sunovrat sa svojim raznolikim izražajnim kracima mnogo više pažnje posvećuje tehnološkim datostima, koje će lokalne protivurječnosti istaći kao određene različitosti poželjnog tipa, koje kreiraju cjelinu procesa.

U globalizacijskim previranjima prepliću se događaji koji ne bi trebalo da se prepliću i da stvaraju teren „vrole krvi”. Pa ako se tako nešto dešava na vrelom i užarenom prostoru u kome čovjekova individualna dimenzija buja do neslučenih razmjera, moguće je očekivati iznenadne i nagle obrte. Kao što se u tehnološki diktiranoj intenzivnoj datosti mijenjaju događaji brzinom kao da se to dešava na filmskoj traci, a ne u svakodnevnom životu, običan čovjek se teško snalazi u tom vrtlogu i preživljava pakao globalizacije.

Teške globalizacijske okolnosti dovode do mentalne izolacije pojedinca. Tok globalizacijskih događanja nenamjerno stvara „svoju” istorizaciju prostora i događanja. Bacajući pred lice ljudi određene neraščišćene istorijske okolnosti u prošlosti, globalizacijski i modernizacijski mehanizam nastoji prenijeti suštinu ciljeva na druge fenomene, ostavljajući sopstvene u mirnom i netaknutom prostoru promišljanja i mirnog zaokruživanja cjeline. U taj vrtlog, na južnoslovenski način, upadaju mediji željni skandala i tabloidizacije, kao što se razvija korupcija i ostali (nus)proizvodi modernog doba.

1.1. Dimenzije globalizacije

Razmatrati pitanja i probleme koje nameće globalizacija, znači nužno govoriti o stranama i dimenzijama tog procesa. Određenje globalizacije, po nekim autorima (Volerstin, Gidens, Held), kao uticaja globalnog na konkretnom lokalnom nivou znači da globalizaciju treba posmatrati kroz razne forme preobražaja i tranzicija. Sve poznate tranzicije (jugoistočnoevropske, južnoevropske, zapadnoevropske, južnoameričke) su zapravo određeni i konkretni praktični „metodološki” okviri posmatranja i istraživanja globalnog procesa.

Svaki proces kada stupa na društvenu i svjetsku pozornicu, ili kada nastoji da napravi određene uplive u konkretan lokalni ambijent ističe i naglašava sopstvene dimenzije koje su za humanizaciju, a ne dehumanizaciju čovjeka, odnosno koje su za humanizacijske, a ne dehumanizacijske projekte. Tako je i globalizacija, kao dominantna dimenzija na južnoslovenskom prostoru, početkom 90-ih godina XX vijeka, naglašavala svoju demokratsku dimenziju, kao i dimenzije ljudskih prava i poboljšanja života. Dimenzije koje su se s početka druge decenije XXI vijeka prepoznatljive kao bitno obilježje globalizacije (tehnološka, ekonomska) samo su ovlaš spominjane kao neki, strukturalno manje

bitan, obilježavajući znak. Očito je da globalizaciju kao proces, determinišu tri deimenzije: tehnološka, informatička i ekonomska.⁷

Prve dvije bitne dimenzije globalizacije koje određuju današnju, novovjekovnu globalizaciju su tehnološka i informatičko – komunikacijska dimenzija. Mnogi ove dvije dimenzije određuju kao jednu, ali zbog njihove razuđenosti i širine, radi se zapravo o dvije dimenzije. Bez njih u svakom slučaju ne bi bilo moderne ili savremene globalizacije. Svijet ili globus bez njih ne bi bio „na dlanu”. Na ovaj način svijet jeste „na dlanu” i na (i u) računaru. Jedino kroz spregu dvije navedene dimenzije moguće je i ostvariti osnovnu konceptualnu zamisao o globalnom promišljanju i lokalnom djelovanju.

U tehnološkom smislu obilježje globalizacije i njen uticaj u društvu su zasnovani na strukturi koja je neizostavno vezana za dinamična tehnološka postignuća. Živimo u društvu u kome tehnološki izumi veoma brzo prestižu i pretiču jedan drugi. Teško da se tehnološke inovativnosti i novosti mogu i pratiti. Već ono što nastupa i dolazi danas postaje prevaziđeno i nezanimljivo sutra.⁸ Promjene koje se u tehnološkom smislu dešavaju u prvoj deceniji trećeg milenijuma dešavaju se mnogo dinamičnije nego samo koju desetinu godina prije toga. Tehnološke promjene uzročno posledično mijenjaju i društvene odnose, a samim tim preobražavaju i cjelokupnu društvenu strukturu. Globalizacija nameće nove vrijednosti, kao što su ubrzano zastarijevanje, prolaznost, potrošnja kao smisao života, pohlepa i što kraće vrijeme od početka upotrebe do odbacivanja na otpad svega što čovjek koristi.

Za trusne sistemske promjene koje se u južnoslovenskom prostoru događaju poslednjih dvadesetak godina ranije je trebalo da prođe koji vijek da bi društvena struktura promijenila izgled u takvom (globalizacijskom) omjeru. A za verifikaciju promjena na društvenoj pozornici trebalo je, možda, i više od toga. Od tehnoloških dostignuća koja dominiraju globalizacijskim ambijentom i dostignuća na tom planu određenu korist imaju grupe i centri iz kojih se nastoji kreirati proces. Na isti način grupe imaju i monopol na tehnološko(a) dostignuće(a). Taj monopol na tehnološki razvitak i na tehnološke izume centri (kompanije, države) jako skupo prodaju. Granice rasta kapitala se neslučenom brzinom i kvantitetom umnožavaju što je i suštinski cilj „katalizatora” globalizacijskog procesa.

⁷ Prve dvije dimenzije (tehnološka i informatička) ni u kom slučaju ne čine jednu te istu dimenziju, kako se može vidjeti u nekim analizama. Ne čine jednu dimenziju iz razloga što je tehnologija mnogo obuhvatnija i šira od informatike, koja je samo jedan vid njenog ispoljavanja.

⁸ O potrošačkom društvu kao društvu koje je „degradiralo trajnost i uzvisilo prolaznost”, odnosno društvu u kome se „sve okreće oko brzine, neumerenosti i otpada”, videti u: Zigmunt Bauman, *Fluidni život*, Novi Sad: Mediteran publishing, 2009. (posebno 5. poglavlje).

Druga globalizacijska dimenzija (informatička) se tiče i ogleda se u informatizaciji i informatičkoj revoluciji društva. Informacija se u periodu globalizacije veoma brzo mijenja. Gotovo istom brzinom kao i tehnološko dostignuće, zbog čega na prvi pogled može i izgledati da se radi o jednoj dimenziji. Početkom druge decenije trećeg milenijuma ogromni postotak ljudi i institucija na Planeti su umreženi u jednom svijetu i u jednom univerzumu.

Treća (ekonomska) dimenzija globalizacije tretira ovaj proces kao široko otvoreno tržište na kome, ne konkurentni, nego jači, ostvaruju neograničeni profit. Cilj je što više uvećati profit i materijalizaciju postojećeg vlasništva. Tržišni odnosi su osnov regulisanja i društvenih odnosa u ovom konceptu. A upravo podvođenje svih elemenata čovjekovog života pod zakonitosti tržišta proizvodi nusprodukte globalizacije (organizovani kriminal, korupciju) koji postaju specifično obilježje ovog porocesa.⁹

U vrijeme globalizacije se mijenja suverenitet države, kao i karakter društva, kulture, položaj pojedinca i grupe. Sve više se govori o participacijskom modelu suvereniteta. Sa time se mijenja i koncept nacionalne kulture i nacionalnog identiteta gdje se nacionalna kultura suočava sa drugim aspektima globalizirane kulture. A čim se kultura mijenja onda se mijenjaju sve podstrukturalne sfere, jer je kultura u širem smislu način i stil života.

Treba naglasiti da nacionalna kultura nikada nije homogena ni u jednom smislu, nego je eventualna homogenost privid. A ispod nje se nalazi jedna heterogenost i jedna različitost, kako u vrijednosnom smislu, tako i u načinima života i u stilovima života, običajima, itd. U tom smislu globalizacija možda ugrožava tu sliku homogenosti. Ona je u određenom smislu razbija. U značajnoj mjeri globalizacija dodatno povećava unutrašnju heterogenost pojedinih struktura, što što pojedincima, grupama i institucijama otežava prilagođavanje stalnoj promjeni standarda.

1.2. Globalizacija i tranzicija svijesti

Kao velika društvena promjena, globalizacija sadrži konglomerat svih navedenih dimenzija, elemenata i indikatora. Sve strane i sve dimenzije o kojima se govorilo su inkorporirane u biće globalizacije. A kada je to tako onda se globalizacija ne može u stvarnosti svesti samo na ekonomsku dimenziju, što se inače često radi, i isključivo se posmatrati i tretirati kroz ekonomske zakonitosti i dimenzije tržišta. Uostalom, glavni nedostaci praktičnog, metodološkog pristupa posmatranju i proučavanju globalizacijske tranzicije u južnoslovenskim uslovima

⁹ Podvesti pod neograničene zakonitosti tržišta obrazovanje, zdravstvo i još neke djelatnosti koje bitno utiču na razvojnu komponentu društva je pogubno, jer nesumnjivo da legalizuje korupciju i kriminal u navedenim sferama.

su to što se ova pojava na kraju svela na ekonomsku dimenziju, odnosno na ono što je privatizacija.

Sa aspekta praktičnog i metodološkog posmatranja, okviri globalizacije i sve pojave unutar nje su dominantno izazovi za sociologiju i sociološka istraživanja. Na putu ka potpunijem razumijevanju globalizacije mora doći do globalne promjene svijesti. Posmatrači, istraživači i učesnici u svim savremenim događanjima moraju doživjeti taj preobražaj svijesti ili mentalnu tranziciju. Jedino na taj način moguće je govoriti o drugim sveprisutnim dimenzijama i stranama globalizacije: političkoj, demokratskoj ekonomskoj, informatičkoj i tehnološkoj. Ako se unutrašnja dimenzija čovjekovog bića ne sagleda u svojoj cjelovitosti, nastaju problemi koji su prisutni početkom druge decenije trećeg milenijuma i koji ne ulivaju nadu za uspješno okončanje „projekta” / procesa označenog kao globalizacija. Jedan segment globalizacijskog praktičnog okvira, koji se zove tranzicija, je mnogo dalje od uspješnog završetka u jugoistočnoevropskom prostoru. Mnogo je dalje od uspješnog okončanja nego što je bio kada je započeo, 90-ih godina XX vijeka. Tih 90-ih godina su postojale izvesne (prihvaćene) društvene vrijednosti, nekakve društvene vrednote i nekakav socijalni kapital, koji je davao ohrabrenje i nadu društvima, grupama i pojedincima na prostoru jugoistočne Evrope. Tako nešto je poslije dvadesetak godina odvijanja globalizacije potpuno urušeno. Socijalni kapital ne samo da je urušen, nego je kvantitativno i vrednosno sveden na nulu. Osnovni razlog takvom stanju jeste činjenica da nije došlo do mentalne tranzicije, da bi se moglo govoriti o ostalim promjenama unutar globalizacijske strukture.

Iz tih razloga se i postavlja pitanje što znače sve različite odrednice globalizacije, i sve njene dimenzije i ispoljavajuće strane u kontekstu priče o svakodnevnom životu i njegovom (ne)boljitku? Gdje je tu smješteno i prisutno piomanje pojedinca u svim onim njenim kvalitativnim dimenzijama? Da li sve dimenzije globalizacije o kojima se govori (tehnološka, informatička i ekonomska, ali i neke druge), su na užtrb onoga što je neka unutrašnja dimenzija čovjekovog bića i što je kvalitet zadovoljenja njegovih potreba?

Globalizacija postavlja pitanje svakom čovjeku gdje je on tu i gdje je njegovo mjesto u tom procesu. Ali, očito je da u situaciji jedne nemoći, u situaciji jedne tehnološke brzine, i jedne kvantitativne datosti (globalizacija mnogo više insistira na brzini, na broju, na kvantitetu, nego na kvalitetu) teško možemo očekivati da čovjek tu i u tome može naći pravi odgovor na mnoga pitanja. Ne rijetko se i pita: ko je glavni „globalizator”? Ko je taj ko je nosilac globalizacijskog procesa. Jer, očito je da na društvenu pozornicu stupaju mnoge anonimne snage koje se ne mogu kontrolisati do sada poznatim sredstvima i mehanizmima. Koliko god da naučna i društvena misao, kao i institucije, pokušavaju usmjeravati globalna kretanja i neke globalne tokove ne uspijevaju u tome u željenom omjeru, ili

im stvari, često, izmiču kontroli.¹⁰ Neke imaginarne snage se, često, ispriječe na putu protoku informacija, koje stvaraju (ne)mogućnost određene kontrole i odgovora na ova pitanja o biti čovjeka u globalizacijskoj percepciji i perspektivi.

2. Sistem (ne)vrijednosti u razdoblju globalizacije

Globalizacijska zbivanja se, često, smještaju u prostor između imaginarnog i realnog, virtuelnog i stvarnog. To dovodi pojedinca u stanje svijesti (prvida) po kome bi mnogo bolje po njega bilo da je većina tih tranzicionih preobraženja nestvarna ili snoviđajuća.

Kada se govori o nečemu što je sistem vrijednosti i odnosu globalizacije prema njemu nesumnjivo se, kao bitno, postavlja pitanje međusobnog uticaja i interakcije: da li je globalizacija uticala na sistem vrijednosti ili je sistem vrijednosti uticao na globalizaciju? Nije moguće u tom smislu dati potvrđan niti prvi, niti drugi odgovor, na isti onaj način kao što se ne može reći da li je globalizacija dobra ili loša, u nekom pežorativnom smislu te vrednosne konstatacije. Ali, se može naglasiti da globalizacija ima i neke svoje i dobre i loše strane kojima se treba prilagođavati, i koje treba prilagođavati nekim konkretnim i određenim okvirima djelanja i bivstvovanja. Očevidno je da je u uslovima globalizacije univerzalni sistem vrednota prilično urušen. Zapravo, globalizacija je svojim tokom odvijanja napravila određeni prazan prostor ili vakuum (ne)vrednota. Po svoj prilici da u taj vakuum najmanje ulaze tradicionalne i ortodoksne vrijednosti koje se zasnivaju na slobodi, na radu, na redu, na različitostima i svemu onome što su postupne i trajne kulturološke vrednote nečega što je tradicijska i univerzalna konstanta. Upravo se jugoistočnoevropski prostor nalazi u raskoraku između tradicijskoga i modernoga, između onoga što globalizacija nameće svojim intenzivnim tokovima i nečega što je sporomijenjajući stil života.

Ekonomska dobit i ekonomski profit, kako pokazuju neka istraživanja,¹¹ utiču na to da se i kod pojedinaca koji čvrsto vjeruju u tradicionalne univerzalne vrednote mijenja sistem vrednosti ka nečemu što je konzumerizam. Zapaža se da 85% vjerujućih ljudi¹², koji bi trebalo da imaju prisutnu svijest o redosledu vrednota, puno ne razmišljaju kuda ide njihova zemlja, nego mnogo više razmišljaju o tome što su konzumeristički interesi i kako do njih doći. Zbog toga

¹⁰ Opasnosti i posljedice koje je donijela globalizacija (modernost) Gidens metaforično označava kao *Moloh* (čudovište), silu koja se kreće rušeći sve pred sobom. Ljudi pokušavaju da upravljaju tom silom, ali ne uspijevaju da kontrolišu, uvijek uspješno, njegovu brzinu i pravac, sve zbog njegove snage i nepredvidljivosti.

¹¹ Jan Rifkin, *Evropski san*, Zagreb: Školska knjiga, 2006, str. 73.

¹² *Isto*, str. 89.

globalizacijsko društvo nije loše društvo i nema uspostavljen sistem vrednota zato što ga čine loši ljudi, nego zato „što neki dobri ljudi šute”¹³ i što ne govore o lošim stranama globalizacije. Oni pomjeraju svoju svijest u smislu i smjeru određenih medijskih zahtjeva i medijskih zahvata koji su veoma dinamični i koji su glavno sredstvo protežiranja ciljeva globalizacije koje nameću najveće multinacionalne kompanije, neke međunarodne organizacije (MMF, SB, STO) i finansijski kapital.

Vrijeme modernizma, a kroz njega globalizma (kao nove vrednosne kategorije), je jako dobro poslužilo nekim novim ljudima da otmu vlast vaninstitucionalno od njihovih predhodnika, koji su imali viziju i koji nisu dozvoljavali da se vrijednosti osipaju. Obični ljudi su najveći gubitnici modernizacije / globalizacije, budući da su u stvaranju nečega „novoga” izgubili osjećaj sigurnosti, a u velikom broju slučajeva i egzistenciju, odnosno gotovo sve bitne elemente kvaliteta života.

3. Globalizacijsko doba i kvalitet života

Posmatrano sa stanovišta modernizacije života (tehnološke, informatičke), globalizacija može biti pozitivan proces, a sa tačke poboljšanja kvaliteta života i ekonomskog napretka većine u društvu, to je negativan proces. Direktno se tako nešto odražava na kvalitet života pojedinca, grupa i društva. Naime, radi se o procesu koji u ekonomskom smislu proizvodi (na lokalnom i globalnom nivou) malu grupu novih bogataša. Zbog toga su u tom procesu mnogi (većina) gubitnici, a oni pripadnici male grupe na vrhu socijalne i ekonomske piramide su dobitnici.

Globalizacijski vrtlog brzine u kome se kvalitet života pretvara u kvantitet i statističke brojke je odlika modernog doba. Takvo vrijeme prouzrokuje unutrašnje nestabilnosti kod čovjeka koje se vremenom pretvaraju u propitivanja i zaključivanja o praznini života i njegovoj skučenosti. Ljudi srednjih godina su u takvim situacijama prepušteni traganjima o (be)smislu života sa velikom vjerovatnoćom da konstatiraju njegovu alijenaciju i anomičnost. Mlađi čekaju što će uraditi oni srednjih godina i stariji, i u tom čekanju im prolazi nepovratno vrijeme, i oni su dezorjentisani. Globalizacijski nametnuta brzina prosto melje njihove spoznajne mogućnosti o boljem životu i perspektivnijem društvu.

Trka za brojevima i statističkim masama u modernizacijskoj izgradnji društva pretvara ih u pojedince i grupe koji ne mogu komunicirati ni sa svojim naj-

¹³ Ulrick Beck, *Što je globalizacija*, Zagreb: Vizura, 2003. str. 67.

bližim okruženjem. Pri svemu tome nezaobilazno je i traganje za svojim samouaktuelizirajućim bivstvom, i potraga za identitetom koji je dostojan čovjeka.

4. Umjesto zaključka: Ka vremenu brzine, kvantiteta i nevrednota

Globalizacijsko vrijeme „gradi” svoju prepoznatljivost na brzini, površnosti, deregulaciji, konzumerizmu, otpadu, bizarnosti, kvantitetu, relativizaciji i banalizaciji svega dosadašnjeg. Kulminira u tom sistemu (ne)vrednota(e), a čovjekova egzistencija se gradi na simulaciji i improvizaciji punoj neuspjelih poduhvata. Izazovi modernizacijskog doba dominantno počivaju na plutokratskoj amnestiji, prvenstveno, trgovačke i finansijske, a potom i drugih prevara koje se savremenim jezikom zovu biznis, kao i na tehnološkoj diktaturi brzine i promjene. Humanističko promišljanje svijeta i moralni temelj čovjekova opstanka trpe svakim danom sve veći poraz. Modernizacijski tokovi čovjeka sabijaju u zatvoreni prostor u kome se teško snalazi i u kome polako gubi ideale za bolji i pravedniji život.

Ali, pošto je sistem vrijednosti urušen, kvalitet egzistencije čovjeka, pojedinca počiva i leži u sjećanju tamo gdje stanuje (ili je nekad stanovao) život. U uslovima globalizacije formalno i fizički ne nestaju države, kulture, pojedinci i grupe, ali se u globalizacijskom procesu mijenja karakter suvereniteta i to bitno transformiše ličnost, grupu, društvo i njihove strukture.

Literatura

1. Bauman, Zigmunt. *Fluidni život*. Novi Sad: Mediteran publishing, 2009.
2. Bek, Urlih. *Rizično društvo, U susret novoj moderni*. Beograd: Filip Višnjić, 2001.
3. Beck, Urlich. *Šta je globalizacija?* Zagreb: Vizura, 2003.
4. Čomski, Noam. *Profit iznad ljudi. Neoliberalizam i globalni svetski poredak*. Beograd: Filip Višnjić, Beograd, 2003.
5. Drašković, Veselin. *Kontrasti globalizacije*. Beograd: Ekonomika i Fakultet za pomorstvo Kotor, 2002.
6. Giddens, Anthony. *Treći put*. Zagreb: Politička kultura, 1999.
7. Giddens, Anthony. *Odbjegli svijet – kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Naklada „Jesenski i Turk”, 2005.
8. Huntington, Samjuel. *Sukob civilizacija*. Podgorica: CID, 2000.

9. Kalanj, Rade. *Globalizacija i postmodernost*. Zagreb: Politička kultura”, 2004.
10. Mander, Džeri i Edvard Goldsmith (prir.). *Globalizacija – Argument protiv*. Beograd: Clio, 2003.
11. Milardović, Anđelko. (ur): *Globalizacija*, Osijek – Zagreb – Split: Pan Liber, 2001.
12. Mitrović, Ljubiša. *Izazovi sociologije i globalizacija*, Niš: Ekonomske teme, XLI, 2003, br. 2.
13. Mitrović, Ljubiša. *Balkan u svetlu razvojnih megatrendova: tranzicije, globalizacije, regionalizacije i evropske integracije*. U Zborniku Društvene promene i razvoj, Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2008.
14. Rifkin, Jan. *Evropski san*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
15. Sholte, Jan-Aart. *Globalization: A critical introduction*. London: Palgrave Macmillam, 2000.
16. Stojković, Branimir. *Evropski kulturni identitet*. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
17. Todorova, Marija. *Imaginarni Balkan*. Beograd: Clio, 2006.
18. Tomlinson, Jon. *Globalization and cultural identity*, www.polity.co.uk/global/pdf/GTR_eader2eTomlinson.pdf.
19. Trkulja, Jovica. (ur) *Iskušenja globalizacije: globalizacija, evropeizacija i nacionalni identitet*. Kikinda: Kikindski dijalozi, 2003.
20. Vidojević, Zoran. *Kuda vodi globalizacija?* Beograd: Filip Višnjić, 2005.
21. Vukadinović, Srđan. *Korupcija kao prateća pojava društva*. U Zborniku *Društvene promene, kulturni i etnički odnosi i evrointegracijski procesi na Balkanu*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2004.
22. Vuletić, Vladimir (ured.). *Globalizacija – mit ili stvarnost*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2003.
23. Vuletić, Vladimir. *Globalizacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2009.
24. Wallerstin, Immanuel. *Development or Development of World – System?, Introduction. One World Society*. In: *Globalization, Knowledge and Society*, London: Sage Publications, New Delhi: Newlury Park, 1990.
25. Wallerstein, Immanuel. *Geopolitics and Geoculture. Essays on the Changing World System*. Cambridge: University Press, 1991.